

Bizonyosság a tűzvizsgálatban IV. – Nevesített bizonyítási eszközök

A tűzvizsgálat számára hiánypótló munka látott napvilágot. Nagy László Zoltán igazságügyi tűzvizsgálati szakértő a Kúria Büntető – Közigazgatási - Munkaügyi és Polgári Kollégiumai útján delegált Joggyakorlat-Elemző Csoport által 2017. évben készített tanulmányait, amelyek az ítéleti bizonyosság elméleti és gyakorlati kérdéseit elemzik, szerkesztett változatban adja közre, az értekezésben foglaltak tűzvizsgálati szempontú adaptálása érdekében.

Nevesített egyes bizonyítási eszközök sajátosságai az ítéleti tényállás megállapításában és az ítéleti bizonyosság kialakulásában

[Dr. Gimesi Ágnes Zsuzsanna kollégiumvezető-helyettes (Fővárosi Törvényszék); Kiszél Zoltánné dr. Nyekita Györgyi tanácselnök (Fővárosi Törvényszék); Dr. Farkas Attila bíró (Kúria) és Dr. Pomeisl András főtanácsadó (Kúria) dolgozatai alapján]

1. Általános kérdések

A bizonyítási eszközök olyan eljárásjogi intézmények, amelyek a jogvita elbírálása szempontjából releváns múltbéli események valamilyen vonását hordozzák magukon és e tulajdonságuk által alkalmasak arra, hogy azokból a bíróság következtetéseket vonhasson le a múltban megtörtént eseményekre, valamint azzal összefüggő tényekre.

A bizonyítási eljárás lefolytatása és a bizonyítás eszközeinek a megismerése a bírósági eljárás központi eleme, mert a bíró számára ezek közvetítik azokat az adatokat és tényeket, amelyek alapján a jogvitát elbíráhatja. A bizonyítás eszközeinek a bíróság elé tárása tehát az eljárás kimenetelének a legfőbb meghatározó tényezője, ezért az eljárási törvények garanciális okok miatt részletesen szabályozzák annak egész folyamatát. A törvény e rendelkezéseinek a megtartása biztosítja, hogy a bíróság számára valamely tény vagy körülmény perjogi értelemben is figyelembe vehető és az érdemi döntés megalapozására alkalmas legyen.

A büntető és a polgári eljárásban a bíróság alapvetően ugyanazokat a bizonyítási eszközöket alkalmazza, azonban azoknak az érdemi döntés meghozatala során történő felhasználására vonatkozó szabályok között jelentős különbségek mutathatók ki. A polgári perben a törvény a bizonyítási terhét a kérelem előterjesztőjének kötelezettségeként fogalmazza meg. Ez szükségképpen maga után vonja, hogy a polgári perbeli bizonyítási eljáráshoz olyan szabályokat kapcsolódjanak, amelyek valóban és érdemben lehetővé teszik e kötelezettség teljesítését.

Erre vezethető vissza, hogy a polgári perben számba jöhető bizonyítási eszközök köre elvileg korlátlan, azokat a törvény csak példálózó jelleggel sorolja fel, amelyek körébe a gyakorlatban beletartozhat bármi, ami a tényállás megállapítására alkalmas. Ezzel szemben a büntető perben a bizonyítás kötelezettsége az ügyész terheli, akinek feladata a bizonyítási eljárás eredményeként az ártatlanság vélelmének megdöntése. Erre pedig csak olyan bizonyítási eszköz lehet alkalmas, amely hiteles, nyomatékos

és kétséget kizáró. Ezért a törvény taxatív módon sorolja fel azok lehetséges körét, amelyet a bírói gyakorlat a büntető eljárás eredményessége érdekében igyekszik kiterjesztően értelmezni. Emellett a büntető perrendtartás külön nevesíti a bizonyítási eljárásoknak bizonyos olyan sajátos eseteit, amelyek fogalmilag a bizonyítási eszköz és bizonyítási eljárás határán helyezkednek el. Ide tartozik a szemle és a szembesítés, (melyek a polgári perben egyértelműen bizonyítási eszközök) valamint a bizonyítási kísérlet és a felismerésre bemutatás. (amelyek a polgári perben az említett taxáció hiányában külön törvényi felhatalmazás nélkül aggálytalanul alkalmazhatók)

2. Bizonyítási akadályok és tilalmak

A jogalkotó a bizonyítási eszközök perben történő felhasználási lehetőségeinek meghatározása során különböző szempontokat érvényesít. Ezek közül a legfontosabbak az alkalmasság, a célszerűség, az okszerűség és az ésszerűség korábban már részletesen tárgyalt követelményei. A bírósági eljárásokban előfordulnak azonban olyan esetek is, amikor valamely bizonyíték az előbb említett követelményeknek megfelel, ennek ellenére az a törvény rendelkezése alapján a tényállás megállapítására nem használható fel. Ezek a bizonyítási tilalmak, amelyek a tényállás megállapításával kapcsolatban szűkítik a bíróság mozgásterét azáltal, hogy egy meghatározott bizonyíték tekintetében másfajta érdeket képviselnek. Ezek közt első helyen említendő, hogy a bizonyítási eljárás lefolytatására vonatkozó szabályok általában kogensek, tehát azok megtartása a bíróságok vagy más hatóságok számára kötelező. Ennek elmaradásához a törvény különböző jogkövetkezményeket fűzhet, amelyek lényege, hogy megakadályozza annak figyelembe vételét és az érdemi döntés meghozatalához való felhasználását. Hasonló jogkövetkezményekhez vezethet bizonyos alkotmányos jogok, valamint a tisztességes eljárás követelményei tiszteletben tartásának az elmaradása, különösen az emberi méltóság, személyiségi és kegyeleti jogok, vagy a magántitokhoz való jognak a megsértése. Bizonyos esetekben pedig erkölcsi okok is megakadályozhatják valamely bizonyítási eszköz felhasználását. Nem lehet bizonyítást felvenni valamely megdönthetetlen vélelem ellenében, továbbá egzakt tudományos tételekkel, vagy elismert emberi tapasztalatokkal ellentétes tényekre, mivel egy tény éppen ezek által válhat bizonyítás tárgyául szolgáló realitássá. A törvény ismer egyes bizonyítási eszközökre vonatkozó tilalmakat, mint tanúzási tilalmak, lefoglalási tilalmak. Nem használható fel a bűncselekmény útján, vagy más tiltott módon, ill. a résztvevők eljárási jogainak jelentős korlátozásával beszerzett bizonyítékok sem.

Ide tartoznak különösen a tudat befolyásolásával, az önkontroll kiiktatásával, fizikai vagy pszichikai kényszerrel, valamint a titkos adatgyűjtéssel megszerzett adatok sem. (Utóbbinál kivétel, ha arra az irányadó jogszabályok megtartásával került sor.)

3. A tanúvallomás bizonyító értékét befolyásoló tényezők

A jelen fejezet nem a tanúvá válás és tanúkihallgatás eljárási törvényekben részletesen meghatározott szabályaival foglalkozik, hanem arra tesz kísérletet, hogy összefoglalja azokat a főbb szempontokat, amelyekre a vallomáson alapuló belső bírói meggyőződés kialakulása során figyelemmel kell lenni. A tanút a bírósági eljárásban

igazmondási kötelezettség terheli, a hamis tanúzást a törvény bünteti. Ugyanakkor a tanúvallomás személyi bizonyíték, amely maga után vonja, hogy a tanú tudata a tények szubjektív lenyomatát foglalja magába, amely a tényektől független okok miatt, kisebb-nagyobb mértékben eltérhet a tényektől. Ezért indokolt annak rövid áttekintése, hogy ezeket az eltéréseket milyen objektív és szubjektív tényezők idézik elő és milyen ismeretek alapján kivitelezhető ezek korrekciója.

A tanú vallomásaiban valamely **múltbeli tényre vagy eseményre vonatkozó emlékeiről ad számot, a kettő közötti eltérést okozhatják az észlelés és emlékezet törvényszerűségei, az érzelmek torzító hatásai és az emlékek értelmezéséből eredő eltérések is.**

*Az események egy vagy több érzékszerv útján történő észlelése ugyanis kiegészül azok értelmezésével, amelynek során a tanú összeveti azokat a korábbi hasonló emlékeivel és tapasztalataival, melyek révén azokhoz **a valóságban le nem játszódtat kísérőjelenségeket kapcsolhat.*** Magát az észlelést több objektív és szubjektív tényező befolyásolhatja, különösen annak külső körülményei, (távolság, időjárás, látási viszonyok, stb.) továbbá a tanú testi és szellemi állapota, valamint értelmi és megfigyelési képessége, képzettsége, gondolkodásmódja, világszemlélete, melyek mind rányomják bélyegüket az észlelték értelmezésére és reprodukálására.

A tanú emlékezetét befolyásolhatja az **észlelés óta eltelt idő tartama**, a tanút ennek során ért külső hatások alakulása, az azóta végbement események jellege, stb.

Értékelni kell az **észlelés közvetlen vagy közvetett jellegét** is, mivel egy eseménynél személyesen jelen lévő tanú vallomása általában nyomatékosabb bizonyítékul szolgálhat a történetekkel kapcsolatban.

A felekkel kapcsolatban fennálló **esetleges rokonszenv vagy ellenszenv** alapján a tanú öntudatlanul is ennek megfelelően értelmezi és csoportosítja a tényeket. Jelentősége lehet a tanú **érzelmi érintettségének**, különösen a felekhez való alapvető érzelmi viszonyulásának, hozzátartozói viszonyának vagy un. szeretetkapcsolatának, amelyek megnehezítik számára az emlékek tárgyilagos felidézését. A szakirodalom ismeri az un. **érzelmi azonosulás** jelenségét, amely szerint a tanú és harmadik személyek között fennálló érzelmi viszonyok áttevődnek a tanú és a peres felek viszonyára.

Az érzelmi tényezők mellett a tanúvallomás tartalmát befolyásolhatják akaratlagos tényezők is, ilyenek lehetnek különösen a tanú személyes érdekei, gazdasági érdekelttsége, valamint esetleges gyűlölete vagy bosszúvágya. Mindezek miatt a kihallgatás elején feltétlenül tisztázni kell a tanúnak a felekhez fűződő viszonyát, valamint annak időtartamát és intenzitását, amelyek meghatározhatják, hogy mi várható tőle a vallomástétel során. Tájékozódni kell a tanú ügyre vonatkozó ismereteinek közvetlen forrásáról, valamint megszerzésének módjáról is. Feltétlenül rá kell kérdezni az okára, ha ehhez képest a tanú túl jól, vagy túl rosszul emlékszik az eseményekre.

Sokat segíthet a tanú emlékeiben pontos felidézésében a **jól megválasztott kérdései technika**, amely az események folyamatának mentén, *emlékképről*

emlékképre haladva követi a történéseket. Ennek során célszerű rákérdezni az eseményeknek az észleléskor fennállott, közvetlen értelmezésére és feltárni, hogy akkor mit gondolt a tanú a látottakról vagy hallottakról. Az emlékek többszöri felidézése segíthet az esetleges torzulások és harmadik személytől érkező manipulációk feltárásában. Értékelni kell, ha az eseményeket a tanú valamilyen traumaként élte meg, amelynek feldolgozottsági szintje kihatással lehet mind a vallomástételi hajlandóságára, mind pedig a történetek mikénti értelmezésére.

A tanúvallomás bizonyítékként történő felhasználásának speciális tárgyköre az önvádra kötelezés tilalma. Eszerint senkitől nem várható és senki nem kötelezhető arra, hogy olyan tartalmú vallomást tegyen, amellyel önmagát, vagy közeli hozzátartozóját bűncselekmény elkövetésével vádolná.

Ennek egyrészt erkölcsi okai vannak, másrészt a személyes érintettség a vallomás e részének bizonyító erejét egyébként is erősen lerontaná. E tilalom azonban nem akadályozza meg valamely okirat vagy tárgyi bizonyítási eszköz megszerzését, valamint a házkutatás vagy személyi motozás foganatosítását. Emellett a tanú ilyen okból a vallomástételt nem tagadhatja meg, csupán annak során nem kell kitérnie az önmagát vagy hozzátartozóját bűncselekménnyel összefüggésbe hozó kérdésekre.

4. A szakértői vélemény

A szakértői bizonyításnak a bírósági eljárásban az a funkciója, hogy segítséget nyújtson a bírónak azokban az esetekben, amikor valamely jogilag jelentős tény vagy körülmény megállapításához vagy megítéléséhez olyan különleges szakértelem szükséges, amellyel a bíróság nem rendelkezik.

Lényege abban jelölhető meg, hogy a tudomány és a műszaki fejlődés eredményeinek felhasználásával pótolja vagy kiegészíti a bíróság hiányzó szakismereteit és ezzel elősegíti a releváns tények megismerését, illetőleg azok megfelelő értékelését.

A jogvita eldöntése szempontjából releváns bizonyításra szoruló tények körét – a korábban már vizsgáltak szerint – a bíróságnak kell megállapítania, továbbá a bíróság feladata annak meghatározása is, hogy e tények közül melyek azok, amelyek valóságának megállapítása vagy megítélése különleges szakértelmet igényel. Erre általában akkor kerül sor, ha a per eldöntéséhez nem csupán jogi, hanem egyéb speciális szakmai ismeretekre van szükség. A gyakorlatban általában szakkérdésnek kell tekinteni, ha valamely tény felismerése, vagy megítélése csak valamely szakma vagy tudományág ismeretanyaga és tudományos tételei alapján válaszolható meg. A perben a bírónak kell megválaszolnia azonban minden olyan kérdést, amelynek mérlegeléséhez vagy megítéléséhez az általános műveltség, általános élettapasztalat és általános ismeretanyag elegendő.

A gyakorlati tapasztalatok szerint kifejezetten ritkán fordul elő, hogy a bíróságok szakkérdésekben foglalnának állást, gyakoribb, hogy még a feleslegesnek mutakozó szakértői bizonyítást is lefolytatják. Az a körülmény azonban, hogy az eljárásjogi szabályok értelmében a bíróságnak a speciális szakértelmet igénylő tények és egyéb körülmények megállapításához és megítéléséhez szakértői bizonyítást kell igénybe vennie, nem mentesíti a bíróságot a szakkérdések körében sem a tényállás

megállapításának és a bizonyítékok értékelésének kötelezettsége alól. Emellett a szakértői véleményt is magába foglaló bizonyítékok végső jogi értékelése szintén bírói feladat. Ezért a szakértői vélemény mint különleges szakértelmen alapuló bizonyíték értékelésének sajátossága, hogy magát az értékelést a különleges szakértelemmel nem rendelkező bíróságnak kell elvégeznie.

A szakértői vélemény a bírói gyakorlatban egyértelműen a legmegbízhatóbb és a legobjektívebb bizonyítási eszköz, ezért a bíróságok általában törekednek a szakvéleménnyel alátámasztott ítétek meghozatalra. A szakértői bizonyítás kérdéseit vizsgáló korábbi joggyakorlat-elemző csoport összefoglaló véleményében megállapította, hogy a magyar polgári eljárásjogban a bizonyítottság megkívánt szintje magas, a bírói gyakorlat a kategorikus, illetve a bizonyossággal határos valószínűség szintjén álló szakvéleményeket preferálja. Ennek az egyik oka, hogy maguk a felek is alapvetően csak az egyértelmű, kategorikus szakvéleményi megállapításokat fogadják el, ezek hiányában a szakvélemény kiegészítését vagy új szakértő kirendelését indítványozzák. Emellett az időszerű ítélkezés alkotmányos követelményének kiemelt érdeke is szerepet játszik a kategorikus szakvélemények előnyben részesítésében. Az ilyen szakvélemények esetében ugyanis kisebb a valószínűsége annak, hogy azt a felsőbb bíróságok az egyéb bizonyítékokkal egybevetve eltérően értékeli.

Mindezekkel összefüggésben meg kell jegyezni, hogy a kategorikus vagy a bíróságok által a bizonyossággal határos valószínűséginek minősített megállapításokat tartalmazó szakértői vélemények a valóságban számos esetben az erősebb valószínűség elve alapján készültek. A speciális szakértelmet igénylő kérdések jelentős részében – a szakkérdés jellege miatt – ténylegesen nem is lehet kategorikus, vagy a teljes bizonyossággal határos valószínűség szintjén álló szakvéleményt adni. Így például élő ember vagy állatállomány megbetegedésének, műszaki berendezés meghibásodásának okait sok esetben nem lehet teljes bizonyossággal vagy ehhez közeli valószínűséggel meghatározni. Nyilvánvalóan nem kategorikusak, illetőleg a bizonyossággal határos valószínűség szintjén állóak az elmaradt haszon megfizetése iránti perben a jövőben elérhető jövedelem mértékét szakértői becsléssel meghatározó vagy a statisztikai valószínűség alapján nyilvánított szakértői vélemények. Feltehető, hogy a bíróságok határozataik indokolásában azért alkalmazzák rendszeresen ilyen esetekben is a bizonyossággal határos valószínűség formuláját, mert a szakvéleményt és az arra alapított érdemi döntést ilyen megfogalmazás mellett kevésbé támadhatónak ítélik. Ezért a gyakorlatban a teljes, matematikai bizonyosság, a bizonyossággal határos valószínűség és a valószínűség alacsonyabb szintjén álló szakvélemények, illetőleg az eszakvéleményeken alapuló bírói döntések egyaránt előfordulnak.

5. Okirati bizonyíték (79)

Okirati bizonyíték lehet a bírósági eljárásban az olyan irat, amelyet valamilyen nyilatkozat megtételéről, valamely adat vagy tény fennállásáról, illetőleg esemény megtörténtéről, valamint annak módjáról állítottak ki. A hiteles és valódi okirati bizonyíték igen nagy biztonsággal támasztja alá az abban foglaltakat, melynek alapján nagyban hozzájárulhat az ítéleti bizonyosság kialakulásához. Ez tűnik ki a törvény azon rendelkezéséből is, amely szerint a polgári perben az okirattal bizonyítható tényre a bíróság a további bizonyítást mellőzheti. Ennek során tekintettel kell lenni arra, hogy az eljárási törvény alapján az okirat adott típusához milyen bizonyító erő és vélelem

kapcsolódik, továbbá az okirat a törvényben meghatározott bizonyító erővel mit bizonyít.

Figyelembe kell venni továbbá, hogy a bíróság egyszerű okirati bizonyítékként szabadon mérlegelheti az olyan okiratnak a bizonyító erejét is, amelyhez a törvény rendelkezése külön bizonyító erőt nem fűz. Az előbbiekkal ellentétben a büntető eljárásban a törvény az okirati bizonyítékok bizonyító ereje szerint nem differenciál, azt a bíróság a bizonyítékok szabad mérlegelése körében maga határozhatja meg. Emellett módja van arra, hogy az okiratot az írásbeli és tárgyi bizonyítékok határán elhelyezkedő eszközként kezelje és például az okirat külső megjelenésével összefüggő kérdésekben a szemle szabályait alkalmazza. A legfontosabb okirati bizonyítékok maguk a bűnügyi iratok, amelyben különös helyet foglalnak el a vallomást tartalmazó okiratok, amelyek önmagukban bizonyítékként nem vehetők figyelembe, más bizonyítékkal vagy nyilatkozattal együtt azonban bizonyítékként értékelhetők. Végül figyelmet érdemel, hogy az okiratokra vonatkozó szabályokat kell alkalmazni a védelem által felkért, de a bíróság által ki nem rendelt szakértő véleményére.

6. A bizonyítási eszközök sajátosságai a közigazgatási eljárásban

[Dr. Tóth Kincső tanácselnök, Kúria]

A Pp. 324. § (1) bekezdése értelmében a közigazgatási határozat felülvizsgálata iránti perekben a Pp. I-XIV. fejezeteiben foglalt rendelkezéseket – köztük a bizonyítási eljárásra és a bizonyítás eszközeire vonatkozó szabályokat – a XX. fejezetben foglalt eltérésekkel kell alkalmazni. Ebből következően arra elsődlegesen a különleges szabályok irányadók, míg annak hiányában az általános szabályok szerint kell eljárni. A közigazgatási határozatok bírósági felülvizsgálatának eljárásjogi kereteit egyrészt a kereseti kérelemhez való kötöttségnek, másrészt a hivatalból való bizonyítás generális tilalmának a szabályai határozzák meg. Ennek megfelelően a bíróság nem vizsgálhatja és fennállónak kell tekintenie azokat a tényeket, körülményeket és megállapításokat, amelyeket a felek egyike sem tett vitássá. Nem tartozhatnak a felülbírálat körébe a keresettel támadott határozaton kívüli döntések és engedélyek, amelyek a közigazgatási perben tényként kezelendők. A közigazgatási per sajátos konstrukciójából eredően a közigazgatási határozatot keresettel megtámadó felperes kötelezettsége annak bizonyítása, miszerint annak meghozatala során eljárási vagy anyagi jogi jogszabálysértés történt. Megfordul és a közigazgatási szervre hárul azonban a bizonyítási teher, ha a közigazgatási eljárás hivatalból indult és a közigazgatási szerv a törvényben előírt tényállás-megállapítási kötelezettségének egyáltalán nem tett eleget, mely egyben a bírósági eljárásban nem orvosolható lényeges eljárási szabálysértésnek minősül.

A tényállás részleges hiánya esetén azonban a felperesnek egyrészt azt vitatnia kell, másrészt köteles valószínűsíteni az egyéb releváns körülmények fennállását. A tájékoztatási kötelezettség megsértése a közigazgatási perben önmagában általában nem szolgálhat alapul a hatályon kívül helyezéshez, mert ahhoz az alapelvi generálklauzulák sérelme mellett szükséges valamely konkrét eljárási szabály megsértésének a fennállása is. A közigazgatási perben a hivatalból történő bizonyításra általában akkor kerülhet sor, ha a bíróság a közigazgatási határozat semmisségét észleli és a hivatalból való bizonyítást a törvény kifejezetten megengedi,

vagy annak elmaradása kiskorú érdekeit sérti. Ez utóbbi érdeksérelem fennállása külön vizsgálatot igényel.

A közigazgatási határozatok bírósági felülvizsgálata iránti perekben – azok sajátos konstrukciójából következően – a bizonyítási eszközök körében különleges helyet foglalnak el a megelőző közigazgatási hatósági eljárás során keletkezett iratok, amelyeket az alperes közigazgatási szerv a törvény előírása alapján, a keresetlevéllel egyidejűleg köteles a bírósághoz felterjeszteni. Ezek az iratok nyomon követhető és ellenőrizhető módon tartalmazzák a foganatosított eljárási cselekményeket, valamint azok eredményeit, továbbá igazolhatják annak jogszerűségét, vagy esetleges fogyatékoságát. Emellett a közigazgatási perek bizonyos típusainál jelentőségük lehet az azzal összefüggő büntető eljárás iratainak, mivel a büntetőjogi felelősség megállapítása kihatással lehet például az adójogi tényállás megállapítására is.

A közigazgatási határozatok bírósági felülvizsgálata iránti perek speciális szerkezetéből eredően sajátos problémák merülhetnek fel bizonyos esetekben a szakértő bizonyítással kapcsolatban. Ezek alapvetően abból erednek, hogy a közigazgatási pert megelőző közigazgatási hatósági eljárásban is felmerülnek különleges szakértelmet igénylő kérdések, amelyek egy részének megválaszolása a közigazgatási szerv hatáskörébe tartozhat, míg más kérdésekben szakhatósághoz fordul, amelyek állásfoglalása rá nézve kötelező. Amennyiben az ügyfél vitatja a szakhatóság állásfoglalását és keresettel támadja meg az annak alapján hozott hatósági határozatot, álláspontját a perben csak igazságügyi szakértő kirendelésével tudja alátámasztani.

A szakhatóság felülbírálat alatt álló szakmai álláspontját kialakító munkatársa a perben szakértő nem lehet, tanúként pedig szakmai kérdésekben nem foglalhat állást. Ugyanez vonatkozik a hatósági eljárásban kirendelt szakértőre is. Különösen megnehezíti a helyzetet, ha a hatósági eljárásban a véleményadásra kizárólagosan feljogosított szerv ad szakvéleményt és ez áll szemben a közigazgatási perben kirendelt szakértő véleményével. Ilyenkor megfelelő eljárás lehet a kizárólagos joggal rendelkező szerv megkeresése és írásbeli észrevételeinek beszerzése, majd annak okirati bizonyítékként történő értékelése.

A hatályos eljárási szabályok azonban nem teszik lehetővé a közigazgatási hatósági eljárásban és a közigazgatási perben keletkezett szakértői vélemények készítőinek együttes és egyenrangú szakértőként történő meghallgatását és az esetleges ellentmondások ilyen módon történő feloldását.

